

บทที่ ๔

กรณีศึกษาชุมชนบ้านห้วยหินลาดใน ตำบลบ้านโป่ง อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย

๔.๑ องค์รวมของความหลากหลายทางชีวภาพท้องถิ่น

บ้านห้วยหินลาดในเป็นหมู่บ้าน หมู่ที่ ๒ ตำบลบ้านโป่ง อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย เป็นชุมชนเผ่าปกากะญอทั้งหมด ๓๐ หลังคาเรือน เพราะพื้นที่ทำกินมีจำนวนจำกัดจึงทำให้บางครอบครัวได้แยกไปอาศัยในพื้นที่ใกล้เคียงอยู่บริเวณบ้านผาเอื้อง หมู่ ๗ ตำบลบ้านโป่ง อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย บ้านห้วยหินลาดใน ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ป่าอุทยานแห่งชาติขุนแจ มีความสูงจากระดับน้ำทะเล ๘๐๐ - ๙๐๐ เมตร

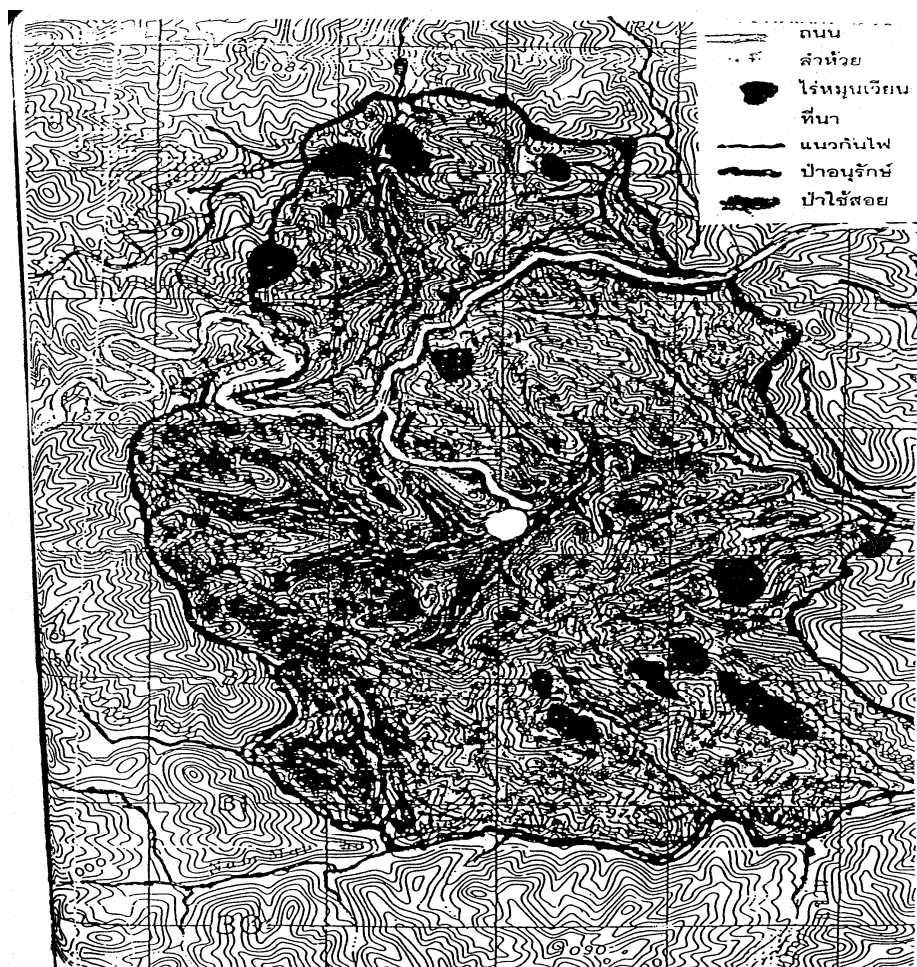
การจัดการพื้นที่ป่าชุมชนของบ้านห้วยหินลาดใน ปัจจุบันชาวบ้านจำแนกพื้นที่ทำกิน ที่อยู่อาศัย พื้นที่ป่าชุมชนทั้งหมด ๒๑,๕๐๐ ไร่ แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ

(๑) พื้นที่ป่าใช้สอย มีเนื้อที่ประมาณ ๑,๕๐๐ ไร่ เป็นเขตป่าชุมชนสามารถใช้ประโยชน์ได้ คือนำไม้มาซ่อมแซมบ้านเรือนและเป็นแหล่งอาหาร

(๒) พื้นที่เขตป่าอนุรักษ์ มีเนื้อที่ประมาณ ๒๐,๐๐๐ ไร่ เป็นขอบเขตที่ห้ามใช้ประโยชน์ ทั้งตัดต้นไม้และล่าสัตว์สัตว์ป่า และเป็นป่าตามพิธีกรรมต่างๆ เช่น ป่าช้า

การจัดการพื้นที่บริเวณทั้งหมดในเขตป่าชุมชนมีกิจกรรมการทำแนวกันไฟ จะเริ่มทำช่วงเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนมีนาคม มีการทำแนวกันไฟร่วมกันทั้งชุมชนรวมขอบเขตพื้นที่ป่าชุมชน นอกจากนี้ชาวบ้านยังมีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการพื้นที่ป่า เช่น สร้างหอคอยเฝ้าระวังไฟป่า ได้ของงบประมาณสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านโป่ง ออกสำรวจและตรวจป่าซึ่งเป็นหน้าที่ของทุกคนในชุมชนต้องสอดส่องดูแลการบุกรุกจากคนภายนอก

ในการใช้พื้นที่ทำกิน ส่วนใหญ่เพื่อการทำเกษตรถือเป็นอาชีพที่สำคัญชาวบ้านห้วยหินลาดใน ชาวบ้านได้จัดแบ่งพื้นที่ออกเป็น ๓ ลักษณะคือ ๑) พื้นที่ไร่นา มีพื้นที่ทั้งหมด ๒๕๐ ไร่ ๒) พื้นที่นา มีพื้นที่ทั้งหมด ๔๐ ไร่ ๓) พื้นที่สวนวนเกษตร มีพื้นที่ทั้งหมด ๑,๑๐๐ ไร่

ภาพที่ ๔.๑ แผนผังการจัดแบ่งใช้พื้นที่บ้านห้วยหินลาดใน

๔.๒ ความสำคัญของความหลากหลายทางชีวภาพต่อชุมชนบ้านห้วยหินลาดใน

ชุมชนหินลาดในได้ผูกพันกับป่าตั้งแต่เริ่มก่อตั้งชุมชนจนกระทั่งปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิถีการดำรงชีพในด้านต่างๆ ดังนี้

๔.๒.๑ แหล่งอาหาร คนทั้งชุมชนจะต้องพึ่งพาป่าเป็นแหล่งอาหาร ชาวบ้านได้นำของป่ามาประกอบอาหารตามแต่ละฤดูกาล ภายในผืนป่าจะมีทรัพยากรที่สามารถนำไปประกอบอาหารได้หลายชนิด มีทั้งส่วนที่อยู่ในป่าและในไร่มุมนเวียนของชาวบ้านเอง แต่สิ่งที่ชาวบ้านนำไปแลกเปลี่ยนกับคนพื้นราบเป็นสิ่งแรกๆ คือ ดันเมี่ยงซึ่งเป็นพืชพื้นเมืองที่ขึ้นบริเวณเนินเขาสองฝั่งลำห้วย เก็บได้ตลอดปี พ่อค้าจากพื้นราบมักขึ้นมารับซื้อในรูปของเมี่ยงอบ แต่ปัจจุบันนี้ชาวบ้านแปรรูปดันเมี่ยงไปทำเป็นชา นอกจากดันเมี่ยงแล้ว หน่อไม้หรือดันไผ่หูก เป็นพืชที่ขึ้นเองภายในป่า ซึ่งในอดีตนั้นชาวบ้านมักนำไปประกอบอาหาร แต่ปัจจุบันนี้แม้ชาวบ้านจะนำหน่อไม้ไปขาย ก็มีระยะเวลาให้เลือกเก็บไปขายได้เพียงแค่ ๓ เดือน เพราะเป็นกฎของชุมชนที่ต้องการให้หน่อไม้ได้มีเวลาแตกหน่อทดแทนหน่อที่ถูกเก็บไป

นอกจากนี้ผลผลิตจากป่าที่ชาวบ้านสามารถนำไปขายได้คือ มะไฟ และ ส้มโอ ซึ่งเป็นพืชที่พบในไร่หมุนเวียนและอยู่ในป่าใกล้หมู่บ้าน ปกติจะไม่ขายนอกจากเหลือกินแล้วเท่านั้น และพลับถือเป็นของป่าที่ชาวบ้านนำมารับประทานแต่เดิมอยู่แล้ว ต่อมาคนพื้นราบได้เข้ามาในพื้นที่เห็นว่าในหมู่บ้านมีพลับ จึงได้ซื้อไปขายให้กับคนพื้นราบ

๔.๒.๒ แหล่งสมุนไพร เนื่องจากชาวบ้านอยู่ห่างไกลและการคมนาคมไม่สะดวกจึงทำให้การรักษาแบบสมัยใหม่ยังไม่แพร่หลายในหมู่บ้าน ทำให้ชาวบ้านในอดีตจึงมักใช้ประโยชน์จากพืชป่ามาปรุงเป็นยาสมุนไพร

๔.๒.๓ แหล่งวัสดุก่อสร้าง ชาวบ้านเห็นถึงความสมบูรณ์ของป่า จึงได้นำไม้มาใช้ประโยชน์ในการสร้างและซ่อมบ้านบางชุมชนมีวิธีการเลือกใช้ไม้ด้วยภูมิปัญญาของชาวปกากะญอ ในการเลือกไม้ให้เหมาะสมกับช่วงอายุและชนิดของต้นไม้

นอกจากนี้ชุมชนยังเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับคนภายนอกชุมชน ในด้านการจัดการทรัพยากร นับว่าเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญอีกแห่ง ที่เกิดจากการนำองค์ความรู้ท้องถิ่นและวิทยาศาสตร์มาใช้ให้เหมาะสมกับอยู่ร่วมกับป่าผืนใหญ่

๔.๓ ประวัติการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพของบ้านห้วยหินลาดใน

๔.๓.๑ ช่วงการทำสัมปทานป่า

ในภาคเหนือมีการทำป่าไม้สักมาตั้งแต่ต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๕ รัฐบาลเลิกสัมปทานผูกขาดกับบริษัทต่างชาติและได้ให้สัมปทานทำป่าไม้กับธุรกิจเอกชนคนไทยหลายรายได้เข้ามาในพื้นที่ในจังหวัดต่างๆ เช่น เชียงราย เชียงใหม่ แพร่ เป็นต้น และในพื้นที่ป่าบ้านห้วยหินลาดในก็เช่นเดียว นายทุนใหญ่ได้เข้ามาเปิดป่าในหมู่บ้าน ชาวบ้านได้ต่อรองกับนายทุน เช่น ให้ละเว้นตัดไม้ในพื้นที่ป่าต้นน้ำ เพราะ พื้นที่ป่าต้นน้ำเป็นแหล่งทรัพยากรสำคัญ

แม้สิ้นสุดการทำสัมปทานแล้ว ในช่วงหลังปี พ.ศ. ๒๕๓๕ ยังคงมีการลักลอบเอาไม้จากชุมชนไปทำกิจกรรมต่างๆ ผนวกกับช่วงเวลานั้นมีกลุ่มนายทุนต้องการเข้ามาเช่าที่ดิน ซึ่งเป็นที่ผืนป่า นำไปเพาะปลูกดอกไม้เมืองหนาว จึงทำให้ชาวบ้านต้องรวมตัวกันเพื่อต่อรองกับกลุ่มผู้บุกรุกและนายทุน ซึ่งการรวมตัวดังกล่าวถือเป็นจุดเริ่มต้นของการมีเครือข่ายระหว่างชุมชนใกล้เคียงเพื่อเป็นการต่อสู้กับกลุ่มนายทุน ชาวบ้านรวมกลุ่มกันได้ทั้งหมด ๔ หย่อมบ้าน ประกอบไปด้วย คือ ห้วยหินลาดใน ห้วยหินลาดนอก ผาเยื้อง ห้วยไม้เคื่อ ได้เข้าไปจับไล่คนลักลอบตัดไม้

ในปีพ.ศ. ๒๕๓๖ มีกฎหมายอุทยานแห่งชาติซึ่งเตรียมประกาศให้บ้านห้วยหินลาดในเป็นส่วนหนึ่งของอุทยานฯ ทำให้ชาวบ้านมีปัญหาเกี่ยวกับการเข้าไปใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งแต่เดิมชาวบ้านสามารถนำเอาไม้ขนาดเล็กมาใช้ทำฟืนได้ หากมีกฎหมายกำหนดเขตอุทยานฯ มาบังคับใช้ก็จะทำให้ชาวบ้านใช้ทรัพยากรได้ยากขึ้น

ชุมชนบ้านห้วยหินลาดโนยังคงเผชิญกับกฎหมายและข้อบังคับพระราชบัญญัติป่าไม้เกี่ยวกับลักษณะการใช้ป่าที่ยังไม่ได้รับการแก้ไข ชาวบ้านขาดความมั่นใจในที่ทำกินและอยู่อาศัย แต่หลังจากได้ทราบข่าวจากสถานีวิทยุกระจายเสียงภาคภาษาปกาเกอะญอเกี่ยวกับการเรียกร้องสิทธิการทำกิน ชุมชนบ้านห้วยหินลาดโนจึงเข้าไปเรียกร้องกับสมาชิกคนจนที่หน้าทำเนียบรัฐบาลเป็นเวลา ๘๘ วัน เพื่อให้รัฐบาลมาแก้ไขปัญหาระเบิดป่าไม้และที่ดินร่วมกับเครือข่ายเกษตรกรภาคเหนือ

ในปีพ.ศ. ๒๕๓๘-๒๕๔๐ ชาวบ้านห้วยหินลาดโนได้เข้าร่วมในเครือข่ายเกษตรกรภาคเหนือ (คนน.) ทำให้เกิดการแบ่งหน้าที่ และ ตัวแทนชาวบ้านไปเข้าร่วมสัมมนาที่ศูนย์ของเครือข่ายเกษตรกรภาคเหนือ การเข้าร่วมกับเครือข่ายเกษตรกรภาคเหนือในปี พ.ศ. ๒๕๓๘ นั้น บ้านห้วยหินลาดโนอยู่ใต้กลุ่มเครือข่ายลุ่มแม่น้ำลูกโดด ของเครือข่ายเกษตรกรภาคเหนือ ซึ่งได้จัดแบบกลุ่มผู้เข้าร่วมเครือข่ายตามลุ่มน้ำของแต่ละกลุ่ม และบ้านห้วยหินลาดโนอยู่ในกลุ่มเครือข่ายลุ่มแม่น้ำลูกโดด ทั้งนี้ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๕ ต้องตั้งเป็นเครือข่ายลุ่มแม่น้ำโคดเพราะพื้นที่ คือ ๑) ดอยสะเก็ด ๒) เชียงราย ๓) ลำปาง ขาดหายไปเพราะทั้งสามพื้นที่ไม่อยู่ใกล้ลุ่มน้ำ จึงต้องรวมตัวกันเองตามกลุ่มพื้นที่ เรียกชื่อว่า กลุ่มแม่น้ำกระโคด ปัจจุบันกลุ่มดังกล่าวได้สลายตัวแล้ว แต่ในระยะภายหลังมีเครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชนและมูลนิธิเข้ามาสนับสนุนให้กลุ่มเครือข่ายลุ่มน้ำโคดในบางพื้นที่และชุมชนหันมารวมตัวกันตั้งเป็นเครือข่ายใหม่ขึ้นและเปลี่ยนชื่อเป็น “เครือข่ายลุ่มน้ำลาวตอนบน” ทำให้ประชาชนที่มีส่วนร่วมมีโอกาสในการประชุมร่วมกัน มีการจัดเวทีลุ่มแม่น้ำต่างๆ ที่สำคัญ คือ การเข้าโครงการเครือข่ายเกษตรกรภาคเหนือ ชาวบ้านบางคนในชุมชนได้เข้ารับฟังการสัมมนาต่างๆ เช่น การจัดการของรัฐเกี่ยวกับกฎหมายป่าชุมชนที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ การจัดงานสัมมนาให้ความรู้เกี่ยวกับกฎหมายรัฐธรรมนูญที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนที่นำมาใช้ในการจัดการเรื่องป่าชุมชน

กระแสสังคมในช่วงประมาณปี พ.ศ. ๒๕๓๑ ที่เกี่ยวกับเรื่องป่าไม้เป็นผลสืบเนื่องมาจากไม้ที่ถูกตัดในพื้นที่ภาคใต้ได้ไหลเข้าหมู่บ้าน จนทำให้หมู่บ้านเสียหาย จนเกิดการเรียกร้องการดูแลพื้นที่จากคนภายในท้องถิ่นต่างๆ มากขึ้น และเกิดคำถามกับกรมป่าไม่ว่าสามารถที่จะรักษาพื้นที่ป่าได้จริงหรือไม่ ทำให้เกิดกระแสการอนุรักษ์ที่เกิดจากชุมชนมากขึ้น ในการอนุรักษ์ผืนป่าของชุมชนของตนเองใช้กุศโลบายต่างๆ ภายในชุมชน เช่น

การบวชป่า สืบเนื่องจากในปี พ.ศ. ๒๕๓๐ ลำห้วยแม่ใจซึ่งเป็นแหล่งน้ำที่ใช้ในการเกษตร อุปโภคและบริโภคของคนลำห้วยแม่ใจ แห้งในฤดูแล้ง ท่านพระครูมานัสพิทักษ์ได้ปรับเอามาช่วยในการยับยั้งการทำลายป่าในรูปแบบของการบวชต้นไม้ ภายในงานจะเริ่มต้นทำพิธีเป็นการผสมผสานกับระบบความเชื่อของชาวบ้าน คือ การให้ อิโฆทำพิธีกรรมเช่นผีเจ้าป่า หลังจากนั้นจึงเริ่มพิธีทางสงฆ์ ด้วยการสวดและประพรมน้ำมนต์เพื่อความเป็นสิริมงคลให้กับพื้นที่ แล้วนำผ้าเหลืองมาผูกไว้กับต้นไม้เสมือนเป็นการบวชป่า

ชาวบ้านห้วยหินลาดในได้นำแนวคิดดังกล่าวมาปรับใช้โดยนำวิถีชีวิตของตนเองมาประยุกต์ด้วย คือ การทำแนวกันไฟ

พลังในการขับเคลื่อนในการต่อสู้ปัจจัยภายนอก ชาวบ้านต้องช่วยเหลือกัน โดยแบ่งเป็นสองส่วน คือ ๑) มีการรวมกลุ่มกับองค์กรอื่นๆ ที่ทำงานในเรื่องเดียวกัน เพื่อเป็นการสร้างพลังในการต่อรองกับรัฐได้มากยิ่งขึ้น และ ๒) เป็นการต่อยอดทางความคิดเกี่ยวกับชาวบ้านที่ต้องดูแลรักษาป่า

ปัจจุบันนี้ ชาวบ้านห้วยหินลาดในได้รับการยอมรับการทำงานเกี่ยวกับการอนุรักษ์ผืนป่ามากขึ้น รางวัลในการอนุรักษ์ป่าอย่างลูกโลกสีเขียว หรือรางวัลอื่นๆ พร้อมทั้งป่าที่ยังคงอุดมสมบูรณ์คงเป็นเครื่องหมายแสดงถึงการเป็นที่ยอมรับจากบุคคลภายนอกเกี่ยวกับการอนุรักษ์พื้นที่ป่าของบ้านห้วยหินลาดในได้เป็นอย่างดี

๔.๔ นโยบายที่สำคัญด้านความหลากหลายทางชีวภาพ

๔.๔.๑ แนวตั้ง

(๑) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยเฉพาะด้านทรัพยากร

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๖ – ๗ พ.ศ. ๒๕๓๐ - ๒๕๓๕ เน้นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สร้างให้ชุมชนมีความพร้อมและสร้างคุณค่าใหม่ของการอยู่ร่วมกันของคนกับ ป่าต้นน้ำอย่างเป็นมิตร

(๒) การตั้งถิ่นฐานอย่างถาวรของชาวไทยในพื้นที่สูง

(๓) การเกษตรกรรมแบบอนุรักษ์ดินและน้ำ มุ่งเน้นที่การตอบสนองการบริโภคก่อนแล้วจึงจำหน่าย

(๔) การเข้าร่วมพัฒนาดิน น้ำ ป่าไม้ ในแต่ละลุ่มน้ำ ของแต่ละชุมชนด้วยกฎระเบียบและการควบคุมขององค์กรชุมชนนั้นๆ

(๕) การสนับสนุนการทำงานของหน่วยงานของรัฐในการลดพื้นที่การปลูกฝิ่น และ ผู้เสพติดให้หมดไปสำหรับพื้นที่เป้าหมายแผนที่ ๗ นั้น ได้กำหนดให้มีขอบเขตครอบคลุม ๒๐ จังหวัด ได้แก่ เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน เชียงราย พะเยา น่าน ลำพูน ลำปาง แพร่ ตาก เป็นต้น ผลของการดำเนินการตามโครงการในแผนนี้ ได้รับการประเมินสภาพปัญหาและอุปสรรคว่ามีอยู่

หลังจากที่ชาวบ้านห้วยหินลาดในได้ทราบข่าวจากญาติพี่น้องที่อื่น เช่น บ้านสกาแปด หมู่บ้านห้วยหั่ว ซึ่งเป็นชนเผ่าปกากะญอเช่นเดียวกัน ณ จังหวัดเชียงใหม่ ถูกให้อพยพออกจากพื้นที่เดิม ทำให้เกิดการเรียกร้องเกี่ยวกับเรื่องพื้นที่ทำกินภายในป่า

ด้วยเหตุที่เห็นถึงตัวอย่างของกลุ่มบ้าน จึงทำให้หมู่บ้านห้วยหินลาดในต้องเข้าร่วมกับเครือข่ายเกษตรกรรมภาคเหนือ ไปร่วมกันเรียกร้องเกี่ยวกับการจัดการป่าตามพระราชบัญญัติป่าชุมชนฉบับประชาชน

๔.๔.๒ แนวอน

จุดเริ่มต้นมาจากการเข้ามาของคนภายนอก เช่น คนเข้ามาตัดไม้ในพื้นที่หมู่บ้านทำให้ชาวบ้านต้องไปตัดเดือน บางครั้งก็ต้องเข้าไปคุมตัว ทำให้ชาวบ้านป้องกัน ๔ หย่อมบ้านเพื่อเข้าไปจับไล่คนลักลอบตัดไม้ ประกอบไปด้วย คือ ห้วยหินลาดใน ห้วยหินลาดนอก ผาเยื้อง ห้วยไม้เตื่อ ทั้ง ๔ หย่อมบ้านมีการตกลงร่วมกันตั้งกฎหมู่บ้านขึ้นมาเพื่อจัดการการใช้ป่าอย่างชัดเจน คือ

กฎหมายหมู่บ้าน

(๑) ห้ามตัดต้นไม้ในพื้นที่ป่าของหมู่บ้านเพื่อนำไปขาย

(๒) ห้ามล่าสัตว์ป่าขาย เพื่อป้องกันการสูญพันธุ์

(๓) ห้ามใช้ยาเบื่อปลาจับปลา เพราะทำให้ปลาอื่น ๆ ต้องตายด้วย

(๔) ห้ามตัดต้นไม้บริเวณใกล้แหล่งน้ำ

(๕) ห้ามทำไร่ซ้าที่เดิม เพราะจะทำให้พื้นที่ป่าไม่สามารถฟื้นขึ้นมาได้ทัน

(๖) ห้ามขายที่ดินตนเอง

(๗) ห้ามจับนกด้วยกาวดัก

(๘) ห้ามล่าสัตว์ภายในรัศมี ๑ กิโลเมตรรอบหมู่บ้าน ซึ่งเป็นเขตดูแล ถ้าพื้นที่ป่าอยู่ห่างจากพื้นที่หมู่บ้านมากเกินไปจะไม่สามารถดูแลได้ทั่วถึง

๔.๕ องค์รวมของการดำเนินงานเพื่อจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ

ในขณะที่การอนุรักษ์ทรัพยากรผืนป่านั้น ชาวบ้านได้นำภูมิปัญญาของตนเองมาใช้ทั้งในส่วนของพื้นที่ป่าต้องห้ามไม่ให้คนเข้ามาไป หรือแม้แต่ต้นไม้บางชนิดที่ชุมชนเชื่อว่าเมื่อตัดแล้วจะทำให้ผู้ตัดได้รับอันตรายและเกิดแต่สิ่งไม่ดี ซึ่งได้ช่วยทำให้ทรัพยากรไม่ถูกใช้อย่างเหมาะสม ไม่มากเกินไปจนกระทั่งธรรมชาติไม่สามารถฟื้นตัวเองขึ้นมาได้

การที่ชุมชนมีวิธีการในการจัดการทรัพยากรชีวภาพต่างจากหน่วยงานของรัฐ จึงสรุปข้อเปรียบเทียบวิธีการและเหตุผลของทั้ง ๒ ฝ่ายไว้ในตารางที่ ๔.๒

ตารางที่ ๔.๑ การเปรียบเทียบวิธีการจัดการทรัพยากรชีวภาพและเหตุผลสนับสนุน ระหว่างงานของรัฐ และชุมชนบ้านห้วยหินลาดในในประเด็นต่างๆ

ประเด็น	วิธีการของหน่วยงานรัฐ	เหตุผลสนับสนุน	วิธีการของชุมชน	เหตุผลสนับสนุน
การฟื้นฟูป่า	นำพันธุ์ไม้จากที่อื่นๆ มาปลูก	เป็นการเพิ่มจำนวนต้นไม้อย่างรวดเร็ว	คอยดูแลพื้นที่ซึ่งถูกตัดต้นไม้ไม่ให้มีการบุกรุกเพิ่ม	ธรรมชาติสามารถฟื้นได้ด้วยตนเอง
การดูแลป่า	ออกลาดตระเวน	คอยป้องกันและจับกุมผู้เข้ามาลักลอบตัดต้นไม้	ออกลาดตระเวน	คอยป้องกันและตักเตือนผู้เข้ามาลักลอบตัดต้นไม้
การใช้ทรัพยากร	ห้ามไม่ให้เกิดการใช้ทรัพยากรในป่า	ป้องกันป่าและทรัพยากรต่างๆ ถูกทำลาย	มีการใช้ประโยชน์ตามระบบความเชื่อและภูมิปัญญาชุมชน	ตามธรรมชาติของทรัพยากร มีอายุขัยของตนเอง ทรัพยากรสามารถใช้ได้แต่ไม่มากเกินไป

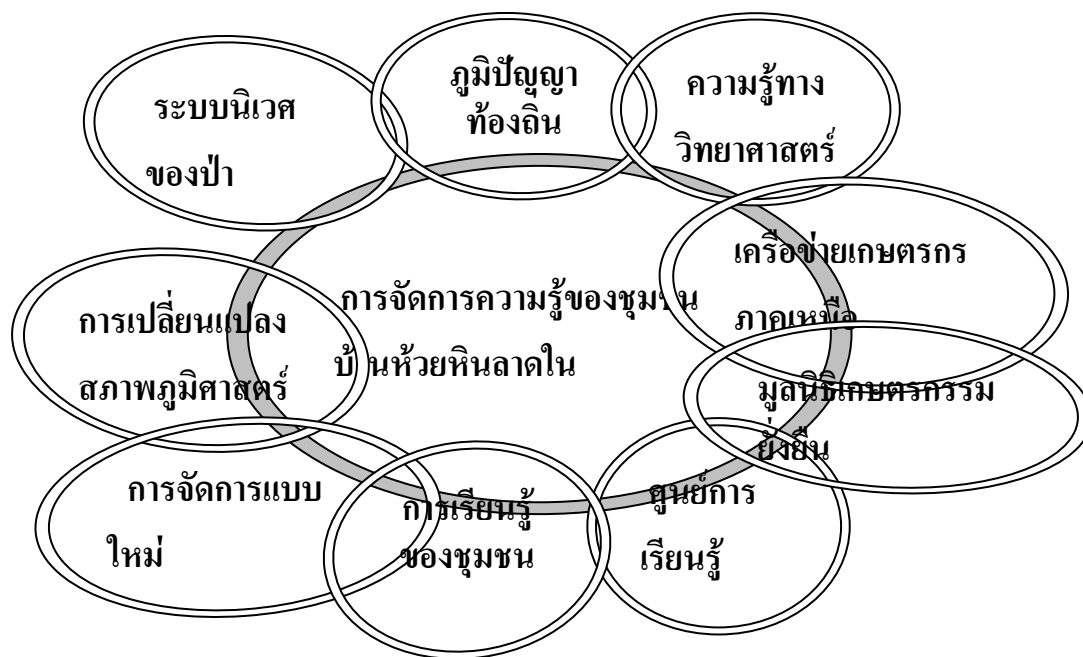
๔.๕.๑ ภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อการจัดการทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพ

พื้นที่ป่าซึ่งชาวปกากะญอมักจะไม่เข้าไปในพื้นที่ หรือ บางครั้งจะไม่นำเอาไม้ในพื้นที่ป่ามาใช้เพื่อประโยชน์ต่างๆ เช่น ป่าเดปอ เป็นพื้นที่ซึ่งใช้สำหรับพิธีผูกสายสะดือของเด็กชาวปกากะญอ พื้นที่นี้ห้ามนำไปใช้สอย เพราะมีความเชื่อว่าคนในหมู่บ้านจะมีต้นไม้ประจำตัวของเขาเองคนละ ๑ ต้น หรือป่าช้า เป็นพื้นที่ฝังศพ จึงเป็นที่รู้กันภายในชุมชนว่าห้ามตัดไม้ เพราะเป็นการไปรบกวนวิญญาณ ถ้าเป็นญาติของผู้ที่เพิ่งเสียชีวิตไม่สามารถเข้าไปในพื้นที่ป่าได้เป็นเวลาประมาณ ๑ เดือน เพราะเชื่อว่าถ้าญาติยังไม่ทำบุญให้ อาจทำให้ญาติที่เสียชีวิตตามกลับบ้าน เป็นต้น

นอกจากนี้ ความเชื่อเกี่ยวกับสัตว์ป่า ชาวปกากะญอเชื่อว่าป่าไม่มีแค่เพียงต้นไม้เท่านั้น สัตว์ป่าก็มีความสำคัญและเป็นส่วนหนึ่งของป่าเช่นกัน ตามความเชื่อของคนปกากะญอเชื่อว่า

สัตว์นั้นมีจิตใจเช่นเดียวกับมนุษย์ เราไม่ควรไปทำร้ายสัตว์ถ้าไม่จำเป็นเพราะมันก็มีครอบครัว เช่นเดียวกับชาวปกาเกอะญอ

ในพื้นที่ป่าบ้านห้วยหินลาดในมีสัตว์ป่าอาศัยอยู่จำนวนมาก เฉพาะในพื้นที่เขตป่าอนุรักษ์ของพื้นที่บ้านห้วยหินลาดในเองมีสัตว์หลากหลายชนิด เช่น ชะนี หมูป่า ไก่ป่า สัตว์ป่าบางชนิดเป็นสัตว์หวงห้ามของหมู่บ้าน

ภาพที่ ๔.๒ ห่วงโซ่การดำเนินงานจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ ณ บ้านห้วยหินลาดใน

๔.๕.๒ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อการจัดการทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพ

ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๔๐ ชาวบ้านได้รับความช่วยเหลือในการทำโมเดลจากนักศึกษามหาวิทยาลัยพายัพ โดยนักศึกษาได้เป็นคนมาสำรวจในพื้นที่ของหมู่บ้านว่ามีขนาดพื้นที่ทั้งหมดเท่าไร เพื่อแสดงถึงการจัดการป่าโดยแบ่งเป็น ๔ หมู่บ้าน คือ บ้านห้วยหินลาดใน ผาเอียง ห้วยไม้เคื่อ ห้วยหินลาดนอก การทำโมเดล ในส่วนของพื้นที่บ้านห้วยหินลาดในเป็นการแสดงให้เห็นถึงการใช้พื้นที่ของบ้านห้วยหินลาดใน ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็นพื้นที่ต่างๆ คือ พื้นที่ป่า พื้นที่ไร่หมุนเวียน พื้นที่อยู่อาศัย การทำโมเดลนั้นก็มิใช่อำกัฏ คือ มีขนาดใหญ่และหนักมาก ทำให้ลำบากในการจะเคลื่อนย้ายไปใช้ในการอธิบาย และที่สำคัญมักไม่ได้รับความสนใจเพราะการแสดงพื้นที่

ผ่านโมเดลอาจจะไม่แม่นยำ ทำให้ชาวบ้านต้องหาอุปกรณ์อื่นๆ เข้ามาทดแทนโมเดล นั่นคือแผนที่ทางอากาศ

แผนที่ทางอากาศ เริ่มนำมาใช้ในปี พ.ศ. ๒๕๔๓ เพราะโมเดลไม่สามารถทำให้ครอบคลุมพื้นที่ทั้ง ๔ ย่อมบ้านได้ และไม่สะดวกในการนำไปใช้ในกิจกรรมเพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องป่า ในแผนที่แบ่งพื้นที่ออกเป็น ๑) ถนนเข้าย่อมบ้าน ๒) เส้นขอบเขตกันไฟ ๓) พื้นที่เป็นลำธาร ๔) พื้นที่ป่าไม้ และ ๕) พื้นที่ทำไร่หมุนเวียน จ่ายเป็นค่าต้นทุนในการทำแผนที่ ๒,๐๐๐ บาท เพื่อนำมาเปรียบเทียบกับลักษณะการใช้ป่าและการทำไร่หมุนเวียน สามารถนำไปอธิบายแทนโมเดลได้ เช่น ในงานเวทีสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากร และ สิทธิมนุษยชนเมื่อวันที่ ๒๐ - ๒๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๔๓

ชาวบ้านศึกษาเกี่ยวกับการทำแผนที่ทางอากาศจากไปศึกษาดูงานในอำเภอแม่ลา คำ จังหวัดเชียงใหม่ เป็นการแบ่งเขตพื้นที่ต่างๆ มีระยะห่างจากพื้นที่อุทยานอย่างชัดเจน เพื่อให้ทางหมู่บ้านสามารถนำไปใช้อธิบายเกี่ยวกับการใช้พื้นที่ป่าว่า ชุมชนบ้านห้วยหินลาดในนั้นใช้พื้นที่ในการใช้ทรัพยากรเท่าไร

การทำแผนที่ทางอากาศต้องการให้พื้นที่ที่จัดการป่ามีความชัดเจนขึ้นตามมติคณะรัฐมนตรี ๓ เมษายน พ.ศ. ๒๕๔๕ เพื่อรองรับ พรบ.ป่าชุมชนที่กำลังเคลื่อนไหวยู่ นอกจากนี้นักบ้านห้วยหินลาดในต้องการสื่อสารให้กับคนภายนอกเข้าใจถึงวิถีชีวิตที่สามารถอยู่ร่วมกับป่าไม้

๔.๕.๑ คุณค่าทางเศรษฐกิจ

หมู่บ้านห้วยหินลาดในนั้นแต่เดิม ได้กล่าวข้างต้นแล้วว่าอาชีพหลักของชาวบ้าน คือ การทำไร่หมุนเวียนเป็นสำคัญ ภายในไร่ก็จะมีพืชผักที่สามารถนำไปประกอบอาหารได้ แต่เมื่อมีถนนสายที่สำคัญคือสายพร้าว - เวียงป่าเป้า ประมาณปี พ.ศ. ๒๕๑๔ ตัดผ่านบ้านห้วยหินลาดใน ก็ทำให้เกิด ปฏิสัมพันธ์กับคนภายนอกชุมชนได้อย่างสะดวกยิ่งขึ้น ทำให้คนภายนอกเข้ามาในพื้นที่มากขึ้น

การค้าเป็นสิ่งที่สำคัญเพราะของบางอย่างในชุมชนเองไม่อาจจัดหาได้ เช่นกัน จึงทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนกันระหว่างสินค้าเกิดขึ้น โดยสินค้าที่ชาวบ้านนำไปแลกเปลี่ยน คือ ดันเมียง เดิมเป็นพืชในพื้นถิ่นโดยเป็นพืชที่ขึ้นบริเวณเนินเขาสองฝั่งลำห้วย เก็บได้ตลอดปี โดยเริ่มนำมาขายในช่วงประมาณปี พ.ศ. ๒๕๑๐ โดยมีพ่อค้าจากพื้นราบขึ้นมารับซื้อ ปัจจุบันนั้นนำเอาดันเมียงไปทำเป็นชา แต่เดิมนั้นดันเมียงเมื่อครั้งนำไปขายครั้งแรก นั้นไม่ได้นำไปทำเป็นชาเหมือนในปัจจุบัน แต่นำดันเมียงดังกล่าวไปทำเป็นเมี่ยงที่ใซ้อบ เหตุที่เปลี่ยนจากการทำเมี่ยงอบไปทำเป็นชาแทนนั้น ชานั้นเมื่อเราเก็บมาแล้วจึงนำไปเมี่ยงไปคั่วให้แห้งแล้วก็สามารถนำไปชงกินหรือนำไปขาย ใบเมี่ยง ตาก และอบแห้ง กิโลกรัมละ ๖๐ บาท นอกจากดันเมียงแล้ว หน่อไม้หรือดันไผ่หูก คือเป็นไผ่ชนิดหนึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจอีกชนิดหนึ่ง หน่อไม้เป็นพืชที่เกิดขึ้นเองภายในป่าปกคิมักจะนำไปประกอบอาหารเป็นหลักก่อนเมื่อเหลือจึงนำมาขาย แต่เดิมชาวบ้านห้วยหินลาดในไม่ได้หา

หน่อไม้ขาย แต่ในราว พ.ศ.๒๕๒๖ ได้มีคนจากภายนอกเข้ามาหาหน่อไม้บริเวณนี้ไปขายโรงงานกันมาก และเป็นการหาแบบทำลาย คือเอาทั้งหน่อเล็กและหน่อใหญ่ ชาวบ้านจึงคิดจะแก้ไขโดยการจัดการกันเอาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๓๐ เป็นต้นมาคนภายนอกเมื่อทราบดังนั้นจึงค่อย ๆ เลิกหาหน่อไม้บริเวณนี้ในที่สุด ชาวบ้านมีความรู้เดิมเกี่ยวกับธรรมชาติของหน่อไม้ที่อยู่ข้าง ต่อมาในการดำเนินการจัดการหน่อไม้ทำให้ชาวบ้านเกิดความรู้ใหม่ ๆ เพิ่มขึ้นเป็นการศึกษาแบบชาวบ้านไปพร้อมกับการแก้ปัญหาชาวบ้านจึงทราบว่าแต่ละฤดูหรือแต่ละปีหน่อไม้หูกจะออกหน่อ ๓ หน่อ ชาวบ้านก็สามารถเก็บขายได้ หน่อที่ ๒ เป็นหน่อตา หน่อ ๓ เป็นหน่อขุนคือ แทงออกมาจากระดับใต้ดิน หน่อ ๓ นี้จะแข็งแรง ปล่อยไวกว่าหน่อต่อไปได้ ส่วน ๒ หน่อแรกนำไปขายได้ แต่เดิมคนภายนอกที่มากหาหน่อไม้ขายจะเอาไปขายทั้ง ๓ หน่อ ทำให้ไม่เหลือพันธุ์ให้ไม้เติบโตในปีต่อไป และชาวบ้านพบว่าแม้จะปล่อยไวกว่าทั้ง ๓ หน่อแต่จะมีเพียงหน่อเดียวเท่านั้นที่จะโตเป็นลำไม้ โดยเฉพาะหน่อขุนหรือหน่อที่ ๓ ที่แข็งแรงที่สุด ดังนั้นสองหน่อที่เหลือเราจึงสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้โดยไม่เป็นการทำลายต้นไม้

ชาวบ้านจะมอบหมายให้คนในหมู่บ้าน ๒-๓ คน เป็นผู้รับซื้อหน่อจากชาวบ้าน มาต้มปอกเปลือกแล้วขายให้กับพ่อค้าที่นำรถมาซื้อถึงหมู่บ้าน บางครั้งพ่อค้าก็พยายามกดราคาและอยากรับซื้อหน่อไม้ให้มากเกิน ๑ เดือนครั้ง แต่ชาวบ้านก็ควบคุมตนเองได้ ทำให้สามารถต่อรองกำหนดราคากับพ่อค้าจนขายได้ในราคาสูงกว่าพื้นที่อื่นที่ชาวบ้านรวมกันจัดการไม่ได้ การขายหน่อไม้จึงเป็นรายได้เสริมอีกทางหนึ่งของชุมชน พร้อมทั้งยังทำให้ทรัพยากรมีความยั่งยืนไปพร้อมกันด้วย แต่ปัจจุบันได้นำไปส่งโรงงานที่จังหวัดลำปางและโรงงานหน่อไม้ไทย ที่จังหวัดเชียงใหม่ โดยเงินจำนวนหนึ่งหลังจากการขายจะถูกนำไปเข้าเป็นเงินส่วนกลางของหมู่บ้านเพื่อใช้ในกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การดูแลป่า หรือเป็นเงินที่ใช้สำหรับเป็นค่ารถในการไปประชุมเกี่ยวกับองค์การดูแลป่า ราคาที่ขายส่งให้กับโรงงานประมาณ กิโลกรัมละ ๖ บาท มะนาว เป็นพืชที่ขึ้นอยู่ทั่วไปตามป่าและ พบในไร่หมุนเวียนเริ่มนำไปขายประมาณปี พ.ศ. ๒๕๓๐ นำไปขายที่ตลาดเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย โดยราคาถูกลงห้าสิบสตางค์ นอกจากนั้นแล้วในช่วงเวลาที่ใกล้เคียงกันพืชที่ชาวบ้านสามารถนำไปขายได้คือ มะไฟ และ ส้มโอ ซึ่งเป็นพืชที่พบในไร่หมุนเวียน และอยู่ตามป่าใกล้หมู่บ้าน ปกติจะไม่ขายนอกจากเหลือกินแล้วเท่านั้น โดยเริ่มนำมาขายเมื่อประมาณปี พ.ศ.๒๕๓๕ ได้นำไปขายที่ตลาดกลางเชียงราย ส่วนส้มโอนั้นเป็นพืชที่อยู่บริเวณป่ารอบหมู่บ้าน แต่เดิมนำมารับประทานมากกว่านำไปขาย โดยเริ่มนำไปขายในปี พ.ศ.๒๕๓๕ เช่นกัน นำไปขายในตลาดท้องถิ่นเช่น อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย โดยขายส่งในราคากิโลกรัมละ ๒ - ๓ บาท มะขมเดิมเป็นพืชที่ไม่นำมาขายแต่ก็นำมากินเล่นซึ่งเป็นพืชที่ขึ้นอยู่รอบบ้าน ประมาณปี พ.ศ. ๒๕๓๘ จึงนำไปขายโดยเริ่มจากการที่พ่อค้าจากพื้นราบซึ่งเข้ามาขายของในหมู่บ้านเห็นว่าพืชชนิดนี้สามารถนำไปขายได้จึงรับไปขายโดยส่งต่อไปให้กับพ่อค้าตัวเมืองเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย ขายส่งให้กับตลาดกิโลกรัมละ ๒ บาท โดยมีลักษณะผลกลม มีรสชาติขม พลับ เดิมพืชดังกล่าวเป็น

ตารางที่ ๔.๒ ชนิดพืชเศรษฐกิจภายในชุมชนและระยะเวลาในการเก็บเกี่ยว

กิจกรรม	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	รายได้ต่อครอบครัว
สวนวนเกษตร		เก็บ				เก็บ						-๒๐,๐๐๐-๒๕,๐๐๐บาทครอบครัว/ ปี - ๕,๐๐๐ บาทต่อครอบครัว/ปี - ๑,๐๐๐ บาทต่อครอบครัว/ปี - ๓๐๐ บาทต่อครอบครัว/ปี -รวมทั้งหมู่บ้าน ๕๐,๐๐๐ บาท เฉลี่ยต่อครอบครัว ประมาณ ๒,๐๐๐บาท/ปี ๔,๐๐๐บาท ต่อ ครอบครัว/ปี
๑.ชา	ใบแก่					ยอด						
๒.พลับ						ชา						
๓.มะนาว												
๔.มะไฟ												
๕.ส้มโอ												
๖.มะขม												
๗.หน่อไม้												

พลับป่าที่ขึ้นอยู่ทั่วไปบริเวณป่าใกล้หมู่บ้าน ซึ่งชาวบ้านก็นำมารับประทานแต่เดิมอยู่แล้ว ต่อมาคนพื้นราบได้เข้ามาในพื้นที่คือ พ่อค้าที่เข้ามาค้าขายกับชาวบ้าน ได้เห็นว่าในหมู่บ้านดังกล่าวมีผลพลับจึงซื้อพลับไปขาย ที่อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ โดยเริ่มขายในช่วงประมาณ ปี พ.ศ. ๒๕๔๕ - ๒๕๔๖ ซึ่งมีพ่อค้าคนกลางรับไปขายต่อโดยรับซื้อพลับแบบขายกิโลกรัมละ ๘ บาท

๔.๖ องค์การที่สำคัญในการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ

นอกเหนือจากกลุ่มองค์กรซึ่งมีหน้าที่เกี่ยวกับการดูแลพื้นที่ป่า ภายในชุมชนยังประกอบด้วยกลุ่มอื่นๆ ซึ่งมีหน้าที่สำคัญเกี่ยวกับการจัดการภายในชุมชน กลุ่มองค์กรต่างๆ ที่ชุมชนได้จัดตั้งขึ้น ทำหน้าที่สร้างระบบการจัดการในชุมชนให้เป็นทางการและคอยดูแลกิจกรรมต่างๆ ภายในชุมชนบ้านห้วยหินลาดใน ซึ่งสามารถแบ่งกลุ่มต่างๆ ออกเป็น ๕ กลุ่ม คือ

(๑) กลุ่มดูแลป่า กลุ่มนี้เกิดขึ้นมานาน แต่ลักษณะเป็นการช่วยเหลือคนละไม้คนละมือ ภายในชุมชน กิจกรรมที่สำคัญของกลุ่ม คือ ทำแนวกันไฟเพื่อป้องกันไฟป่าที่จะเข้ามาทำลายพืชเศรษฐกิจและป่าไม้ในเขตอนุรักษ์ ชาวบ้านตรวจป่าทุกวันๆละ ๒ คน เงินบางส่วนของกลุ่มจะช่วยออกเป็นค่าอาหารให้กับคนไปตรวจป่า และเป็นตัวแทนกลุ่มไปประชุมกับเครือข่ายป่าชุมชนได้นำเงินส่วนนี้ไปใช้เป็นค่าเดินทาง

(๒) กลุ่มออมทรัพย์หมู่บ้าน เริ่มตั้งกองทุนในหมู่บ้าน ประมาณเดือนสิงหาคมปี พ.ศ. ๒๕๔๓ เก็บจากสมาชิกภายในหมู่บ้านเป็นเดือน เดือนละ ๑๐ บาทต่อครอบครัว จำนวนเงินรวมได้ประมาณ ๕๐๐ บาท แต่เดิมในหมู่บ้านจะมีร้านค้าสหกรณ์ของตนเอง เนื่องจากไม่มีคนดูแลเพราะต้องออกไปทำไร่จึงทำให้สหกรณ์ต้องปิดลงไป เงินจำนวนนี้สมาชิกสามารถยืมไปใช้ในเวลาที่เจ็บป่วย เงินออมหรือเงินที่เข้ามาในชุมชนจะมีกลุ่มเยาวชนจะเป็นผู้จัดการเบิกจ่ายเงิน

(๓) กลุ่มแม่บ้าน การรวมตัวของกลุ่มนี้เริ่มมีความสำคัญที่ต้องจัดตั้งเป็นกลุ่มขึ้นเมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๕๔๐ เมื่อกลุ่มองค์กรต่างๆ ได้เข้ามาดูงานการดูแลป่าของบ้านห้วยหินลาดใน เพื่อจัดสรรเงินจำนวนนี้ให้กับกลุ่มของแม่บ้านนำไปใช้ต้อนรับ นำเงินไปซื้ออาหาร และข้าวของ

(๔) กิจกรรมเยาวชน จัดตั้งกลุ่มประมาณปี พ.ศ. ๒๕๓๘ มีหน้าที่จัดการร่วมกับผู้ใหญ่ของชุมชน เช่น ช่วยดับไฟป่า ศึกษาสมุนไพรในป่า สืบทอดดนตรีพื้นบ้าน เริ่มจากการสร้างเครือข่ายร่วมกับจังหวัดเชียงใหม่ ลำปาง และ เครือข่ายเกษตรกรภาคเหนือ ประธานกลุ่มเยาวชน คือ นายเกรียงศักดิ์ ปะปะ กลุ่มเยาวชนจะประชุมงานในวันที่ ๑๕ ของทุกเดือน

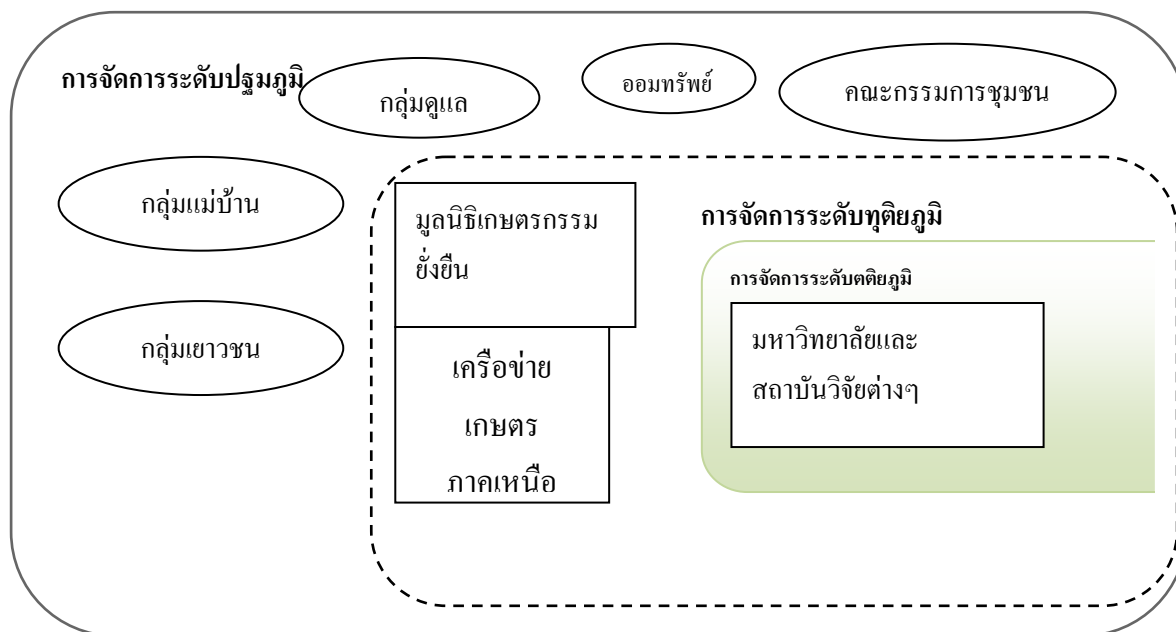
ลักษณะกลุ่มปัจจุบันได้รับการส่งผ่านจากกลุ่มเยาวชนกลุ่มก่อนหน้านี้นี้ คือ พ่อชัย ประเสริฐ (ประธานเยาวชนรุ่นก่อน) มีหน้าที่สำรองเพื่อแก้ไขปัญหาที่มีผลกระทบต่อชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาเกี่ยวกับการจับไล่ชาวบ้านออกจากป่า

กลุ่มเยาวชนมีการประชุมร่วมกันภายใน ๔ หย่อมหมู่บ้านทุกๆ ๓ เดือน ประเด็นที่มักหยิบยกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นภายในหย่อมบ้านของตนเอง และหน้าที่ซึ่งสำคัญอีกประการหนึ่งคือ

ประสานงานกิจกรรมทำแนวกันไฟ เริ่มทำครั้งแรกเมื่อวันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๔๒ ในช่วงนั้นต้องเตรียมงานและเชิญกลุ่มคนต่างๆ เช่น นักวิชาการ นักศึกษา

ในช่วงหลังจากที่ชาวบ้านได้เข้าร่วมกับทางเครือข่ายเกษตรภาคเหนือ ซึ่งเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนขึ้นมาอีกระดับหนึ่ง แต่เดิมชาวบ้านมีเพียงการประชุมในระดับห้อมบ้านของตนเอง ต่อมาสามารถรวมกลุ่มภายในพื้นที่หมู่บ้านใกล้เคียง แต่ลักษณะการรวมกลุ่มยังคงไม่กว้างขวางพอในเรื่องของความคิด การเข้าร่วมกับเครือข่ายนั้นทำให้ชาวบ้านได้รับรู้เกี่ยวกับโครงการต่างๆ ที่จะเข้ามาในชุมชน และไปศึกษาดูงานที่หมู่บ้านอื่นๆ ก่อนเพื่อทราบถึงสภาพความเป็นจริงของโครงการที่ทางรัฐดำเนินการให้กับท้องถิ่น

ปี พ.ศ. ๒๕๔๔ มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืนได้เข้ามาส่งเสริมเลี้ยงสัตว์ เช่น การเลี้ยงวัว นำเอามูลวัวไปใช้ทำเป็นปุ๋ย ให้ปลูกผักสวนครัว ส่งเสริมให้เลี้ยงปลาและไก่เพิ่มขึ้น แต่ในส่วนปลาที่ส่งเสริมนั้น เนื่องจากช่วงที่ทางราชการเข้ามาส่งเสริมเป็นฤดูหนาวจึงทำให้ปลาที่นำมาส่งเสริมตายหมด โครงการนี้เป็นไปในลักษณะตามพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง ภายในชุมชนไม่นั้นตัวเงิน ไม่ใช้สารเคมีการเกษตร ทำเพื่อระบบการยังชีพเป็นสำคัญ ชาวบ้านได้รับแนวคิดมาใช้ในการปฏิบัติ ในส่วนของตัวโครงการนั้น ชาวบ้านสามารถที่จะตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรต่างๆ ได้ด้วยตนเองทำให้ชาวบ้านยอมรับโครงการไว้ปฏิบัติ

ภาพที่ ๔.๑ ความสัมพันธ์ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการความหลากหลาย บ้านห้วยหินลาดโน

๔.๗ ปัจจัยความสำเร็จของกรณีบ้านห้วยหินลาดใน

หากกล่าวถึงความสามารถของชุมชนในการจัดการพื้นที่ป่าของตนเองแล้ว บ้านห้วยหินลาดในมีการจัดการมาจากรากฐานองค์ความรู้ของตนเอง ความสำเร็จของการจัดการนั้นสามารถแบ่งได้เป็น ๒ ส่วนคือ ทั้งปัจจัยภายในและภายนอกของชุมชนเอง

๔.๗.๑ ปัจจัยภายในชุมชน

(๑) สภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปได้ส่งผลกระทบต่อชุมชนทั้งทางตรงและทางอ้อม ทำให้ชาวบ้านต้องปรับตัวให้เข้ากับวิถีของชุมชน ด้วยอาชีพที่หลากหลาย เช่น เก็บหาของป่า เลี้ยงสัตว์ ทำสวนชา เก็บถูปลับ เป็นต้น ชุมชนพยายามที่จะดำรงชีพแบบดั้งเดิม ซึ่งแม้กระแสทุนนิยมจะรุนแรงเพียงใด ชุมชนก็ยังมีกระบวนการกลั่นกรองและผสมผสานให้เข้ากับประเพณีของตนเอง อย่างเช่น มีการปรับการใช้ใบเมี่ยงซึ่งแต่เดิมนำมาทำเมี่ยงด้วยกรรมวิธีที่ยุ่งยากและไม่สามารถเก็บเมี่ยงได้นาน ด้วยคำแนะนำจากบุคคลภายนอกให้เปลี่ยนผลิตภัณฑ์มาทำเป็นชาแทน ชาวบ้านก็ปรับนำมาทำชาเพื่อเพิ่มรายได้ให้กับชุมชน

(๒) ผู้นำชุมชน ถือว่ามีความสำคัญในการบริหารจัดการทรัพยากรภายในพื้นที่เป็นอย่างมาก ภายในชุมชนเองมีผู้นำหลายลักษณะทั้งผู้นำทางจิตวิญญาณและผู้นำในด้านการอนุรักษ์ที่ให้ความสำคัญกับการถือปฏิบัติตามข้อบังคับตามความเชื่อมีส่วนในการอนุรักษ์พื้นที่ป่า เช่น พื้นที่ป่าต้องห้ามตัดไม้ต่างๆ ตามความเชื่อของกลุ่ม จึงทำให้ผืนป่าของชุมชนยังถูกอนุรักษ์เอาไว้

(๓) กระบวนการเรียนรู้ ถือว่าเป็นที่ชุมชนได้รับและเกิดการปฏิบัติภายใต้การรับรู้ต่อปัญหา เป็นสิ่งที่ชาวบ้านได้เรียนรู้จากประสบการณ์ที่ผ่านมา หลายระดับทั้งระดับหมู่บ้าน ชุมชนรอบข้าง และระดับประเทศ ผ่านเหตุการณ์ต่างๆ จึงทำให้ชาวบ้านเกิดการเรียนรู้และตั้งรับกับปัญหาที่เกิดขึ้น เช่น การเรียนรู้ปัญหาต่างๆ ผ่านการดูงานในพื้นที่ซึ่งมีปัญหามานในเรื่องการจัดการป่า และนำมาปรับใช้กับชุมชน

(๔) กระบวนการกลุ่ม เมื่อชุมชนเกิดการรับรู้ต่อปัญหา จึงทำให้ต้องหาแนวทางในการแก้ปัญหา ชุมชนเลือกที่จะใช้กลุ่มหรือการรวมตัวกันเป็นเครื่องมือในการจัดการ และที่ชุมชนเกิดความสำเร็จในกิจกรรมการจัดการป่าชุมชน ส่วนหนึ่งมาจากการที่ชุมชนมีการบริหารแบบกลุ่ม เริ่มต้นจากการรวมกลุ่มอย่างไม่เป็นทางการในการอนุรักษ์ป่า เมื่อชุมชนเริ่มมีกิจกรรมและได้รับการสนับสนุนจากหน่วยต่างๆ มากขึ้นทำให้กลุ่มพัฒนาและสร้างเครือข่ายองค์กรเพื่อการต่อรองแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่จะเข้ามาสร้างผลกระทบต่อกลุ่มชุมชน เช่น การรวมกลุ่มอนุรักษ์ป่าของชาวบ้านในฐานะกลุ่มแม่บ้านโคด เครือข่ายเกษตรกรรมภาคเหนือ ทำให้ชาวบ้านมีกำลังต่อรองกับกรมป่าไม้ในการไล่อื้อชุมชนออกจากป่า

๔.๓.๒ ปัจจัยภายนอกชุมชน

เมื่อพิจารณาถึงปัจจัยภายนอกที่มีผลกระทบต่อชุมชน อาจกล่าวได้ว่ามีทั้งส่วนที่ส่งผลกับชุมชนในด้านบวกและด้านลบ แต่อย่างไรก็ตามชุมชนก็สามารถตอบสนองกับสิ่งที่เข้ามาเป็นอย่างดี เช่น

(๑) การให้ความร่วมมือและประสานความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการพื้นที่ป่าของชาวบ้าน ในช่วงหลังจากที่ชาวบ้านได้เข้าร่วมกับทางเครือข่ายเกษตรภาคเหนือ เป็นการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนขึ้นมาอีกระดับหนึ่ง แต่เดิมชาวบ้านมีเพียงการประชุมในระดับห้อมบ้านของตนเอง ต่อมาสามารถรวมกลุ่มภายในพื้นที่หมู่บ้านใกล้เคียง แต่ลักษณะการรวมกลุ่มยังคงไม่กว้างขวางพอในเรื่องของความคิด การเข้าร่วมกับเครือข่ายนั้นชาวบ้านรับรู้เกี่ยวกับโครงการต่างๆ ที่จะเข้ามาดำเนินการในชุมชน และไปศึกษาดูงานที่หมู่บ้านอื่นๆ ก่อนเพื่อทราบถึงสภาพความเป็นจริงของโครงการที่ทางรัฐดำเนินการให้กับท้องถิ่น จนกระทั่งปัจจุบันนี้มีกลุ่มองค์กรให้ความช่วยเหลือด้านต่างๆ เช่น มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืนได้เข้ามาส่งเสริมเลี้ยงสัตว์ เช่น การเลี้ยงวัว และนำเอามูลวัวไปใช้ทำเป็นปุ๋ย ให้ปลูกผักสวนครัว ส่งเสริมให้เลี้ยงปลาและไก่เพิ่มขึ้น โครงการบ้านห่มเมืองเย็น การทำกิจกรรมต่างๆ เป็นการเสริมกิจกรรมที่ทางหมู่บ้านมีอยู่แล้วให้ความเข้มแข็งชาวบ้านได้รับเงินสนับสนุนไปใช้ในกิจกรรมต่างๆ เช่น การทำแนวกันไฟป่า การสืบสานวัฒนธรรม

(๒) หน่วยงานรัฐบางหน่วยงานเช่น กรมป่าไม้ ได้เข้ามาดำเนินการในลักษณะที่ชาวบ้านไม่มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ การบริหารจัดการพื้นที่ป่าอนุรักษ์และการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ แบ่งการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเป็นงาน 3 ด้าน คือด้านอนุรักษ์ ด้านวิชาการ และด้านบริการ จัดการทำฐานข้อมูลประชากรและข้อมูลพื้นฐานป่าอนุรักษ์ การจัดทำแนวเขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์ให้ชัดเจน เพื่อการส่งเสริมพื้นที่อนุรักษ์และเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ได้กำหนดมาตรการแนวทางการปฏิบัติ คนอยู่ในพื้นที่ป่าต้นน้ำ การอนุรักษ์ และฟื้นฟูป่า ตลอดจนการจัดการเอกสารส่งเสริมเผยแพร่รวมทั้งการปรับปรุงพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวพักผ่อนหย่อนใจ

ลักษณะการส่งเสริมการท่องเที่ยว ในส่วนของภาครัฐที่ออกมาในลักษณะนโยบายต่างๆ ส่งผลกระทบบกับประชาชนในพื้นที่ศึกษาและในส่วนของเอกชนหรือนายทุนต่างๆ ในพื้นที่ใกล้เคียงเช่น มีการบุกกรุป่าในจังหวัดเชียงใหม่เพื่อสร้างรีสอร์ทรองรับจำนวนนักท่องเที่ยวทั้งในและต่างประเทศ

โครงการบ้านเล็กในป่าใหญ่ ซึ่งเป็นโครงการของกรมป่าไม้ที่ เข้ามาเก็บข้อมูลภายในหมู่บ้านต่างๆ เพื่อเสนอแผนต่างๆ ต่อทางราชการ โดยเน้นให้มีการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีการส่งเสริมให้ทำ Home stay

ในช่วงเวลาใกล้เคียงกัน กรมป่าไม้ได้ส่งเสริมปลูกป่าแผนใหม่ มีลักษณะส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อการใช้ชีวิตแบบเดิม มีการฟื้นฟูป่าด้วยการปลูกป่าส่งเสริมการทำทางเดินเพื่อการสำรวจพื้นที่ป่าในพื้นที่และให้นักท่องเที่ยวได้เข้าไปในพื้นที่แต่โครงการในลักษณะเช่นนี้ บ้านห้วยหินลาดในไม่รับไปดำเนินการ เพราะเป็นการวางแผนจากหน่วยงานรัฐ ชาวบ้านรู้สึกว่าคุณัดมือชก หน่วยงานรัฐไม่เปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้แสดงความคิดเห็นทั้งที่เป็นบ้านของชาวบ้านเอง

๔.๘ การจัดการสิทธิและการอ้างสิทธิเหนือทรัพยากรชีวภาพ

การจัดการสิทธิและอ้างสิทธิเหนือทรัพยากรชีวภาพของชาวบ้านย่อมจะต่างจากสิ่งที่บุคคลภายนอกเคยเข้าใจกัน กรณีที่เห็นชัดคือการจัดการป่าที่อยู่รอบๆ หมู่บ้านจะถูกจัดการในฐานะพื้นที่ป่าอนุรักษ์ แต่ไม่ใช่ป่าอนุรักษ์ที่กีดกันคนไม่ได้ใช้ประโยชน์ในป่า หากพิจารณาถึงลงไปรายละเอียด จะพบว่าป่าอนุรักษ์ของชาวบ้านมีความซับซ้อนและมีการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับวิถีดำรงชีพ ป่าชุมชนแบบชาวบ้านจึงไม่ใช่พื้นที่ป่าหวงห้ามอย่างเด็ดขาด หากปรับเปลี่ยนแนวทางการจัดการให้สอดคล้องต่อความมั่นคงของชุมชน

อย่างไรก็ตามในการจัดการสิทธิและอ้างสิทธิเหนือทรัพยากรของชาวบ้านที่กล่าวนี้ ไม่ได้หมายความว่าชาวบ้านจัดการสิทธิหรืออ้างสิทธิเหนือทรัพยากรอย่างเลื่อนลอย ไม่มีวิถีปฏิบัติที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กัน แต่สิทธิเหนือทรัพยากรของชาวบ้านไม่เพียงสอดคล้องกับระบบนิเวศตลอดจนแบบแผนทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของชุมชน ประเด็นในการจัดการและอ้างสิทธิ โดยสามารถทำความเข้าใจในประเด็นหลัก ๒ ประเด็น คือ ๑) ระบบการจัดการสิทธิและอ้างสิทธิเหนือทรัพยากรชุมชนและองค์กรชุมชน และ ๒) อุดมการณ์สิทธิและเครือข่ายขององค์กรชาวบ้าน

๔.๘.๑ ระบบการจัดการสิทธิและการอ้างสิทธิเหนือทรัพยากรชุมชนองค์กรชุมชน

ชุมชนพยายามที่จะควบคุมการถือครองพื้นที่ หรือการใช้ทรัพยากรของชุมชนผ่านระบบความเชื่อของชุมชน ยกตัวอย่าง การจัดการต้นตำหรือต้นลูกชิด ซึ่งเป็นไม้หวงห้ามตามความเชื่อของชาวบ้าน ต้นเป็นพืชวงศ์ปาล์มที่มีลักษณะลำต้นคล้ายกับต้นมะพร้าว ชอบขึ้นในบริเวณเขตป่าสูงเชิงเขา ยอดอ่อนนำมาเป็นอาหาร แต่สำหรับพื้นที่ป่าของบ้านห้วยหินลาดใน ยังคงมีอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์เพราะ เป็นไม้หวงห้าม ชาวบ้านเชื่อว่าต้นเป็นมะพร้าวของผี ทั้งผีเจ้าที่ ผีเจ้าป่า จึงไม่สามารถนำต้นตำเข้าบ้านได้ ชาวบ้านเชื่อว่าหากนำกลับเข้าบ้าน ผีเจ้าป่าจะตามมาทวงถึงบ้าน การอ้างถึงสิ่งเหนือธรรมชาติเช่น ผี ชุมชนซึ่งมีสิทธิเหนือทรัพยากรมากกว่าสมาชิก ดังนั้นแม้ต้นตำจะมีราคาแพงและเป็นที่ต้องการของคนพื้นราบเพียงไร แต่ชุมชนก็ยังสามารถบริหารจัดการต้นตำของชุมชน หรือยังคงควบคุมจัดการสมาชิกของชุมชนได้

ประเด็นที่สำคัญ มิใช่แค่เพียงการอ้างสิทธิเพื่อการเข้าถึงทรัพยากรภายในป่าเท่านั้น ทรัพยากรที่เกิดขึ้นจากผืนป่าของบ้านห้วยหินลาดใน เช่นสวนชาที่ถือเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญของชุมชน รายได้ส่วนหนึ่งจากการขายจะถูกแบ่งนำไปใช้ในการอนุรักษ์ป่าต่อไป

๔.๘.๒ อุดมการณ์สิทธิและเครือข่ายขององค์กรชาวบ้าน

หลังจากที่ชาวบ้านได้มีประสบการณ์เกี่ยวกับปัญหาต่างๆ ที่ส่งผลกระทบต่อชุมชน ตั้งแต่ปัญหาทำสัมปทานตัดไม้ จนกระทั่งปัญหาการประกาศเป็นพื้นที่ป่าอุทยานแห่งชาติ ชาวบ้านเริ่มตระหนักถึงสิทธิของตนเองที่เกิดจากภายในชุมชนเอง ซึ่งชาวบ้านสามารถอยู่ร่วมกับป่าได้มาตั้งแต่รุ่นปู่ย่าตายายเป็นเวลานานแล้ว มีการดูแลผืนป่าและใช้ทรัพยากรตามจารีตประเพณีของตนเอง ที่สำคัญเกิดการรวมตัวอย่างไม่เป็นทางการในการจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ เช่น การลักลอบตัดไม้จากคนภายนอกชุมชน จึงทำให้เกิดการรวมตัวกันในระดับกลุ่มห้อมบ้านก่อน อีกส่วนหนึ่งเกิดจากการเรียนรู้จากภายนอกที่ชาวบ้านได้มีโอกาสไปดูงานและเรียนจากเวทีสาธารณะต่างๆ จนทำให้เกิดการรวมตัวกันของกลุ่มคนที่มีปัญหาเดียวกันนั้น จนก่อให้เกิดเครือข่ายองค์กรในระดับจังหวัดขึ้น คือ ในส่วนของบ้านห้วยหินลาดในอยู่ในกลุ่มเครือข่ายลุ่มแม่น้ำลูกโคดเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายเกษตรกรรมภาคเหนือ

ประเด็นที่สำคัญคือ ชาวชนมีการรวมตัวกันอย่างเป็นทางการ เช่นเดียวกันทำหน้าที่จัดการร่วมกับผู้ใหญ่ของชุมชน เช่น ช่วยดับไฟป่า ศึกษาสมุนไพรในป่า สืบทอดดนตรีพื้นบ้าน

๔.๙ บ้านป่าหกกินอย่างยั่งยืน

ในปัจจุบันระบบการเกษตรแบบไร่หมุนเวียนถูกทำให้เข้าใจว่าเป็นระบบการเกษตรที่ล้าหลัง ไม่มีประสิทธิภาพ ไม่มีเสถียรภาพทางการผลิต และทำลายความสมดุลของระบบนิเวศ แต่หากพิจารณาสถานการณ์ปัจจุบันแล้ว จะพบว่าวิกฤตการณ์เกี่ยวกับความแปรปรวนของธรรมชาติและความไม่มั่นคงของมนุษย์ในยุคโลกาภิวัตน์เป็นผลมาจากการที่ความหลากหลายทางชีวภาพถูกทำให้สูญสลายไป ระบบการเกษตรและการจัดการป่าของชุมชนถูกตั้งคำถามจากรัฐว่าเหมาะสมหรือไม่กับวิถีโลกปัจจุบัน จึงเป็นที่มาของประเด็นปัญหาที่สำคัญ ๔ ประการ คือ ๑) ความมั่นคงด้านอาหาร ๒) ความยั่งยืนของระบบนิเวศ ๓) ความมั่นคงของชุมชน และ ๔) ความมั่นคงด้านเศรษฐกิจ

๔.๙.๑ ระบบการเกษตรแบบไร่หมุนเวียนและป่าชุมชนกับความมั่นคงด้านอาหาร

ในการพิจารณาระบบเกษตรแบบไร่หมุนเวียนกับความมั่นคงทางด้านอาหาร ในส่วนนี้สามารถพิจารณาได้ ๓ ด้าน คือ

๑) ความเป็นธรรมชาติและปลอดภัยในการเกษตร ชาวบ้านสามารถยืนยันได้ว่าผลผลิตที่ผลิตได้ด้วยระบบการเกษตรแบบไร้หมุนเวียน มีคุณภาพใกล้เคียงกับผลิตผลจากธรรมชาติและปลอดภัยจากการเกษตร

๒) การผลิตอาหารด้วยระบบการเกษตรแบบไร้หมุนเวียนสามารถตอบสนองต่อความต้องการบริโภคของครอบครัวมากกว่าการผลิตด้วยระบบการเกษตรแบบอื่น ในด้านนี้พิจารณาอย่างเชื่อมโยงกัน ตั้งแต่ผลผลิตที่ได้รับจากการทำไร้หมุนเวียนปีที่ ๑ จนถึงปีที่ ๒-๓ ซึ่งยังคงให้ผลผลิตอาหารแก่ชุมชน

๓) การพึ่งตนเองด้านอาหารของครอบครัวและชุมชน หมายความว่าชุมชนที่ผลิตอาหารด้วยระบบการเกษตรแบบไร้หมุนเวียนที่สามารถพึ่งพาตนเองทางด้านอาหารได้ ไม่ต้องพึ่งพาหรือเสียค่าใช้จ่ายในการซื้อหาอาหารจากตลาดภายนอกมากเกินไป

ประเด็นที่สำคัญคือ แม้ไร้หมุนเวียนที่พักการใช้พื้นที่หรือปล่อยทิ้งไว้เพื่อให้ฟื้นคืนความสมบูรณ์ตามธรรมชาติ พื้นที่ไร้หมุนเวียนในช่วงนี้นอกจากจะเป็นแหล่งเก็บหาอาหารประเภทพืชแล้ว ยังเป็นแหล่งล่าสัตว์ต่างๆ สรุปได้ว่า ระบบไร้หมุนเวียนของชาวบ้านไม่เพียงช่วยเสริมสร้างความมั่นคงด้านอาหารที่เป็นพืชผักและธัญพืช หากยังเสริมสร้างความมั่นคงของอาหารประเภทโปรตีนจากสัตว์ด้วย

นอกจากระบบไร้หมุนเวียนแล้ว ป่าชุมชนที่ชาวบ้านช่วยกันอนุรักษ์เอาไว้ มีผลผลิตจากป่าที่สำคัญหลายชนิด โดยเฉพาะอย่างยิ่งหน่อไม้ซึ่งเป็นของป่าที่สร้างรายได้ให้กับชุมชนเป็นลำดับที่สอง รองมาจากใบชาเมี่ยง ความยั่งยืนของทรัพยากรชีวภาพ เช่น หน่อไม้ไม่จะสามารถอยู่ได้ถ้าหากชุมชนไม่มีการบริหารจัดการที่เหมาะสม เมื่อเปรียบเทียบกับหมู่บ้านใกล้เคียงแล้ว บ้านห้วยหินลาดในมีหน่อไม้มากกว่า เพราะชาวบ้านมีวิธีการเก็บหน่อไม้ที่เกิดจากการสังเกตจนกลายเป็นองค์ความรู้ให้กับชุมชน คือ ชาวบ้านทราบว่าแต่ละฤดูหรือแต่ละปีหน่อไม้ไผ่จะออกหน่อ ๓ หน่อ ชาวบ้านก็สามารถเก็บขายได้ ๒ หน่อแรกที่เป็นหน่อตา หน่อ ๓ เป็นหน่อขุนคือแทงออกมาจากระดับใต้ดิน หน่อ ๓ นี้จะแข็งแรง ปล่อยไว้เป็นพันธุ์ต่อไปได้ แต่เดิมคนภายนอกที่มากหาหน่อไม้ขายจะเอาไปขายทั้ง ๓ หน่อ ทำให้ไม่เหลือพันธุ์ให้ไผ่เติบโตในปีต่อไป และชาวบ้านได้พบว่าแม้จะปล่อยไว้ทั้ง ๓ หน่อก็จะมีเพียงหน่อเดียวเท่านั้นที่จะเติบโตเป็นลำไผ่ได้ โดยเฉพาะหน่อขุนหรือ หน่อที่ ๓ ที่แข็งแรงที่สุด ดังนั้นจึงสามารถนำหน่อไม้ ๒ หน่อแรกมาใช้ประโยชน์ได้โดยไม่เป็นการทำลายต้นไผ่ ชาวบ้านนำมาประกอบอาหารได้ตามช่วงฤดูกาลที่ชุมชนได้ตกลงกันเอาไว้ เมื่อเหลือจากการบริโภคในครัวเรือนแล้วก็สามารถนำไปขายเพื่อสร้างรายได้ให้กับชุมชน

๔.๑๒.๒ ความยั่งยืนของระบบนิเวศ

ในประเด็นปัญหาความสมดุลของระบบนิเวศกับการทำไร้หมุนเวียน ชาวบ้านยืนยันว่าการใช้ทรัพยากรอย่างเช่น ระบบเกษตรแบบไร้หมุนเวียนจะช่วยสร้างความสมดุลของ

ระบบนิเวศลุ่มน้ำ ในระบบความรู้ของชาวบ้านนั้น หากให้ความสำคัญต่อป่าแล้ว สิ่งที่สำคัญที่สุดคือ ต้องมองพื้นที่ป่าอย่างมีชีวิต หมายความว่า ต้องมองว่าโดยกฎของธรรมชาติแล้วพื้นที่ป่าย่อมมีการเปลี่ยนแปลง ซึ่งได้แก่การเกิด แก่ เจ็บ ตาย พื้นที่บางส่วนอาจเป็นป่าที่กำลังเกิด ป่าบางพื้นที่กำลังเติบโต ป่าบางแห่งกำลังอยู่ในวัยเจริญ และป่าบางแห่งกำลังอยู่ในวัยชรา ตามความเข้าใจของชาวบ้านว่า ระบบไร่หมุนเวียนเป็นการกระทำที่ทำให้ระบบป่ามีชีวิตที่สมบูรณ์ เพราะว่าการทำไร่หมุนเวียนช่วยให้พืชพันธุ์ไม้ที่เติบโตในผืนป่าของหมู่บ้านมีการปรับเปลี่ยนอายุและเกื้อกูลซึ่งกันและกัน พืชพรรณเหล่านั้นมีความแตกต่างหลากหลายของอายุ ทั้งในส่วนที่อยู่ในช่วงวัยทารก วัยเด็ก วัยผู้ใหญ่และชรา หากสภาพป่าอยู่ในลักษณะนี้ อาจกล่าวได้ว่าเป็นผืนป่าที่สมบูรณ์ ทำให้เห็นถึงโลกทัศน์ของชาวบ้านที่มองการทำมาหากินของตนเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ทั้งการทำไร่หมุนเวียนและการอยู่ร่วมกับผืนป่า จากมุมมองของชาวบ้านที่เห็นว่าป่าไม่ใช่สิ่งที่ไร้สิ่งมีชีวิต สัตว์ทุกชนิดต่างพึ่งพาในการดำรงชีพของตนเอง ผ่านระบบความเชื่อที่ยังคงถือปฏิบัติกันจนถึงปัจจุบัน ทั้งระเบียบการใช้ป่าในพื้นที่ต่างๆ เช่น การกำหนดชนิดต้นไม้ที่ชาวบ้านห้ามนำมาใช้ในชุมชน แต่หลังจากที่ถูกระเบียบตามความเชื่อของชุมชนไม่ได้รับการตอบสนองจากหน่วยงานของรัฐเท่าที่ควร ชุมชนจึงได้ปรับเปลี่ยนระบบความเชื่อของตนเองให้เป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น ด้วยการนำมาปรับให้กลายเป็นระเบียบของชุมชนและอธิบายให้เข้ากับความเข้าใจของเจ้าหน้าที่ เช่น การแบ่งพื้นที่เป็นป่าอนุรักษ์ตามพิกัด GPS ซึ่งรวมเอาพื้นที่ป่าห้ามตัดไม้ตามพิธีกรรม ทั้งป่าช้า ป่าส่งผี เป็นต้น

๔.๕.๓ ความมั่นคงของชุมชน

จากบทเรียนที่ผ่านมาของชุมชนรอบข้าง และประสบการณ์ที่มีผลกระทบโดยตรงต่อชุมชน และจากการที่ชาวบ้านเห็นว่าความยั่งยืนของชุมชน คือ การใช้และอนุรักษ์ทรัพยากรของตนเอง โดยไม่เปลี่ยนผันไปตามกระแสการพัฒนาต่างๆ เช่น การส่งเสริมปลูกพืชเชิงเดี่ยว จนทำให้ชุมชนต้องผูกตนเองติดกับระบบตลาด หากผลผลิตราคาดีก็พอมีเงินใช้ แต่ถ้าราคาผลผลิตตกต่ำ ก็จะขาดทุน ต้องกู้หนี้ยืมสินมาปลูกในฤดูถัดไป ทำให้ต้องส่งลูกหลานไปทำงานนอกชุมชนเพื่อนำเงินมาใช้หนี้สินที่เพิ่มสูงขึ้นตลอดเวลา บางคนสามารถเก็บเงินได้ก็พอส่งมาช่วยเหลือทางบ้าน แต่บางคนไม่สามารถเก็บเงินได้แล้วยังมีหนี้สิน ที่สำคัญจะไม่มีใครดูแลบ้านและป่า เหมือนกับที่ชาวบ้านห้วยหินลาดในท่านหนึ่งเคยกล่าวว่า “หากเยาวชนออกไปทำงานนอกชุมชนเสียหมดแล้ว ใครจะเป็นคนดูแลป่าของตนเอง”

ด้วยทรัพยากรที่มีอยู่ในป่าชุมชนและไร่หมุนเวียน จนบางครั้งชาวบ้านแทบไม่ต้องใช้เงินในแต่ละวัน ถ้าไม่รวมข้าวแล้ว ในไร่ยังมีผักนานาชนิดให้เลือกเก็บมาประกอบอาหาร ส่วนป่าชุมชนก็มีทั้งพืช ผักและผลไม้ป่าที่หาได้ตามฤดูกาล ซึ่งหากเหลือแล้วก็สามารถนำไปขายได้นอกจากนี้ ภายในชุมชนเองยังมีรายได้จากชาเหมียง ด้วยเหตุนี้ชาวบ้านในชุมชนโดยเฉพาะเยาวชนจึงไม่มีใครต้องออกไปทำงานนอกชุมชน

ปัญหาในทุกระดับของชุมชน จะมีการพูดคุยกันในที่ประชุมทุกเดือน ไม่ว่าจะเป็นปัญหาเกี่ยวกับชุมชนเอง อย่างเช่น ปัญหายาเสพติด ปัญหาของการบริหารจัดการป่า เป็นต้น และที่สำคัญคือ ปัญหาต่างๆ ภายในนั้น ชาวบ้านทุกกลุ่มมีส่วนร่วมในการป้องกันและแก้ไข จึงทำให้สมาชิกชุมชนได้ขบคิดและป้องกันปัญหาต่างๆ อยู่ตลอดเวลา นอกจากนี้การทำงานในชุมชนนั้น มีการประสานความร่วมมือกันทั้งระดับผู้ใหญ่กับเยาวชนอยู่เสมอ เช่น การทำงานของกลุ่มเยาวชนในการทำงานอนุรักษ์พื้นที่ป่าร่วมกับชุมชน

๔.๕.๔. ความยั่งยืนด้านเศรษฐกิจ

ในส่วนองระบบเศรษฐกิจ แม้จะเป็นแค่เพียงหมู่บ้านเล็กๆ กลางป่าใหญ่ก็ตาม แต่พื้นที่แห่งนี้มีความหลากหลายของทรัพยากรชีวภาพ ในทัศนะของชาวบ้านแล้ว พืชเศรษฐกิจในชุมชนที่สำคัญสามารถเก็บหาได้ในป่าอย่าง เช่น หน่อไม้ ใบชาเมี่ยง มะขม มะแขว่ง เป็นต้น ซึ่งถ้ากล่าวถึงพืชเศรษฐกิจอย่างชาเมี่ยงแล้ว ชาวบ้านก็มีวิถีในการจัดการภายในชุมชน โดยมีข้อตกลงร่วมกันว่า การทำชาเมี่ยงจะทำได้ก็เฉพาะคนภายในชุมชนเท่านั้น ห้ามจ้างคนภายนอกเข้ามาปลูกหรือเก็บใบชาในพื้นที่ เพราะกลุ่มผู้นำเห็นว่า ถ้าหากนำบุคคลภายนอกเข้ามาทำงานในพื้นที่จะทำให้ต่างคนต่างปลูกชาจนขยายพื้นที่ปลูกชามากเกินไป ทำให้สวนชาจะเข้าไปรุกป่ามากเกินไปจนส่งผลกระทบกับป่า

นอกจากนี้การที่มีพ่อค้านำสินค้าจากพื้นราบมาค้าขายให้กับสมาชิกชุมชนก็ตาม แต่ชาวบ้านเองก็ตกลงกับพ่อค้าพื้นราบว่า ต้องรับซื้อสินค้าจากชุมชน เช่น มะขมหรือผลไม้สดด้วย โดยถือเป็นการแลกเปลี่ยนสินค้ากัน ความยั่งยืนของเศรษฐกิจขนาดเล็กๆ อย่างชุมชนบ้านห้วยหินลาดในที่ต้องพึ่งพาป่านั้นจึงคงอยู่ได้ เพราะมีการใช้และอนุรักษ์ทรัพยากรอย่างเหมาะสม มีกฎระเบียบข้อบังคับทั้งในส่วนที่เกิดจากความเชื่อของกลุ่มตนเองที่นำมาปรับใช้และระเบียบที่เกิดจากการเรียนรู้จากประสบการณ์ มีการต่อรองกับบุคคลภายนอกจนทำให้ชุมชนอยู่และพึ่งตนเองได้

๔.๕.๕ อนาคต

โครงการสื่อ เริ่มต้นในปี พ.ศ. ๒๕๕๑ โดยมูลนิธิโตโยต้าเป็นผู้สนับสนุน ถือเป็นโครงการทดลองในการผลิตสื่อประเภทวิดีโอ เพื่อเผยแพร่วิถีชีวิตของชาวบ้านในการอยู่ร่วมกับพื้นที่ป่าเพื่อสร้างความเข้าใจให้กับคนเข้ามาดูงานได้เข้าใจว่าชาวบ้านคือผู้รักษามิใช่ผู้ทำลายป่า

๔.๑๐ ข้อเสนอเชิงนโยบาย และแนวทางการพัฒนาจากชุมชน

(๑) การจัดการทรัพยากรในพื้นที่อย่างเป็นรูปธรรมต้องได้รับความช่วยเหลือจากองค์กรรัฐทั้งในภาคส่วนของส่วนกลางและส่วนภูมิภาค

(๒) นโยบายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นไม่ว่าทางตรงหรือทางอ้อม ควรมีการทำประชาคมหรือให้ข้อมูลเกี่ยวกับนโยบายและโครงการต่างๆ อย่างรอบด้านก่อนที่จะบังคับใช้นโยบายหรือโครงการ

- (๓) รัฐควรเข้ามาช่วยเหลือในการเผยแพร่เรื่องราวการจัดการทรัพยากรของชาวบ้านเพื่อสร้างความเข้าใจในวงกว้างให้กับบุคคลภายนอก
- (๔) สภาองค์กรชุมชนควรให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นผ่านตัวแทนชาวบ้านในภาคส่วนต่างๆ อย่างรอบด้าน
- (๕) ชาวบ้านมีส่วนแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในประเด็นปัญหาเดียวกันทั้งในระดับท้องถิ่น ประเทศ และระหว่างประเทศ จนเกิดเป็นข้อตกลงร่วมกันและนำไปเป็นข้อมูลจัดทำนโยบายและแผนต่อไป

บรรณานุกรม

- คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ. ๒๕๔๒. วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดเชียงราย. คณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว: กรุงเทพฯ.
- สุทธิธิ์ ชูชาติ. ๒๕๔๕. พ่อค้าวัวต่าง: ผู้บุกเบิกการค้าขายในหมู่บ้านภาคเหนือของประเทศไทย (พ.ศ. ๒๓๙๘ - ๒๕๐๓): รายงานการวิจัย ศูนย์ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น: เชียงใหม่.
- วิลาสินี โอนมะศิริ. ๒๕๔๑. ชาวเขากับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ: ป่าไม้และน้ำ. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย : กรุงเทพฯ.
- เทียม คมกฤต. ๒๕๑๔. นโยบายการป่าไม้. คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์: พระนคร.
- ผาสุก พงษ์ไพจิตร. ๒๕๑๕. เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยกรุงเทพฯ. ดร.สวิน ชิลด์เวอร์มบูกส์: เชียงใหม่.
- รัตนพร เศรษฐกุล. ๒๕๔๖. สิทธิชุมชนท้องถิ่น ชาวเขาในภาคเหนือของประเทศไทย: อดีตและปัจจุบัน กรณีศึกษาและปัญหา. สำนักบรรณาการ: กรุงเทพฯ.
- อรัญญา ศิริผล. ๒๕๔๕. ฝันกับคนม้ง: พลวัตความหลากหลายและความซับซ้อนแห่งอัตลักษณ์ของคนชายขอบ เอกสารประกอบการประชุมประจำปีทางมานุษยวิทยา วันที่ ๒๗ - ๒๘ มีนาคม ๒๕๔๕ ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร: กรุงเทพฯ.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. ๒๕๔๓. พลวัตของชุมชนในการจัดการทรัพยากร : สถานการณ์ในประเทศไทย . สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย: กรุงเทพฯ.
- Nicholas Tapp. 1986. The Hmong of Thailand : opium people of the Golden Triangle Anti-Slavery Society: London.